

ПЕРЕДМОВА

Взаємовідносини людини і природи споконвіку були непростими. Але особливого загострення вони набули наприкінці ХХ ст., коли господарсько-перетворююча діяльність людства за масштабністю та інтенсивністю зрівнялася з природними геологічними процесами і фактично поставила земну цивілізацію на межу екологічної катастрофи.

Екологічна криза набула дійсно всеосяжного характеру. Усі природні екосистеми (атмосфера, гідросфера, літосфера і біосфера) зазнали потужного антропогенного тиску. Повсюдною дійсністю стали отруйне повітря і водне середовище, ерозія, засолення та виснаження ґрунтів, загибель лісів, кислотні дощі, озонова діра, загроза зміни енергетичного балансу планети, вичерпність корисних копалин, опустелювання, сотні-тисячі зниклих видів тварин і рослин, різного роду і масштабу техногенні аварії. Хімічне, радіоактивне та інше забруднення природного довкілля викликає різноманітні, нерідко невеличкі захворювання, незворотні зміни в генетичній структурі клітин, що веде до зростання народжуваності неповноцінного покоління.

Не менш загрозлива соціоекологічна ситуація склалася і в Україні, де впродовж останнього століття було істотно підірвано генофонд автохтонної нації. Квітучий і благодатний у недалекому минулому край з оптимальними природними умовами і значним потенціалом рішенням Верховної Ради оголошено “зоною екологічного лиха”. Економіка України, яка десятиліттями формувалася без урахування об’єктивних потреб та інтересів її народу, належної оцінки екологічних можливостей окремих регіонів, стала однією з екологічно “найбрудніших”, перенасичена хімічними, металургійними, гірничорудними виробництвами із застарілими технологіями. Абсолютна більшість промислових підприємств пов’язані головним чином з видобутком корисних копалин та початковими стадіями переробки сировини, тобто є нерентабельними, обтяжливими і забруднюючими. Матеріало- і енергоємність таких виробництв у 6–7 разів вища, ніж в індустріально розвинутих країнах. Отруйним тягарем на природу та населення України лягають ерозовані, пересичені пестицидами і отрутохімікатами землі і водойми, радіонуклідне випромінювання (після аварії на ЧАЕС). Тому немає нічого дивного, що в Україні призупинилося природне відтворення населення – людей вмирає більше, ніж народжується, значно зросла народжуваність фізично і психічно неповноцінних дітей. Стає все очевиднішим, що значне погіршення рівня і якості життя має окреслений екологічний контекст.

У запропонованому навчальному посібнику аналізуються методологічні засади екологічної безпеки України (розділ 1), розкривається критичний стан

екологічних систем України (розділ 2), аналізуються пріоритетні напрями державної політики щодо нейтралізації загроз екологічній безпеці України (розділ 3). Для цього використовуються офіційні дані Міністерства охорони навколишнього природного середовища, огляди результативності природоохоронної діяльності урядових і неурядових організацій України, наукові доробки провідних фахівців з галузі екологічної безпеки, зокрема, таких як: А. Бедрій, В. Боков, О. Власюк, В. Горбулін, В. Горлинський, І. Залеський, Д. Зеркалов, С. Іванюта, А. Качинський, М. Кисельов, М. Клименко, В. Крисаченко, Е. Лібанова, А. Лущик, В. Трегобчук, Є. Хлобистов, Г. Хміль, Л. Юрченко, А. Яцик та ін.